

BONA VACANTIA IN CONTEMPORARY INHERITANCE LAW

Marina Mijatović

Institute for Serbian Culture Prishtina – Leposavic, Republic of Serbia, marina.mijatovic@gmail.com

Abstract: The legal concept of *bona vacantia*, traditionally understood as property without an owner that passes to the state, remains one of the least explored yet most significant institutions in inheritance law. While rooted in Roman legal tradition, its contemporary application reveals a dynamic interplay between private law principles, public interest, and fiscal policy. This paper examines *bona vacantia* from a comparative and theoretical perspective, focusing on its legal nature, the procedures governing its acquisition by the state, and the socio-economic implications of such transfers. Special attention is devoted to the question of whether the state inherits as a civil heir or acquires ownership *ex lege* by virtue of sovereignty, as well as to the treatment of abandoned assets in cross-border inheritance cases. This study aims to provide a nuanced understanding of *bona vacantia* in the context of contemporary inheritance law.

Keywords: *bona vacantia*, inheritance law, state succession, abandoned property, cross-border inheritance

BONA VACANTIA У САВРЕМЕНОМ НАСЛЕДНОМ ПРАВУ

Марина Мијатовић

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, Република Србија,
marina.mijatovic@gmail.com

Апстракт: Правни институт *bona vacantia*, традиционално схваћен као имовина без власника која прелази у државну својину, остаје један од најмање истражених, а истовремено и најзначајнијих института наследног права. Иако своје корене има у римскоправној традицији, његова савремена примена открива динамичан однос између начела приватног права, јавног интереса и фискалне политике. Рад разматра *bona vacantia* из упоредноправне и теоријске перспективе, са фокусом на његову правну природу, поступке којима држава стиче такву имовину и друштвено-економске импликације ових преноса. Посебна пажња посвећује се питању да ли држава наслеђује као цивилни наследник или имовину стиче *ex lege* на основу суверених овлашћења, као и третману напуштене имовине у прекограничним оставинским поступцима. Рад настоји да пружи свеобухватно разумевање института *bona vacantia* у контексту савременог наследног права.

Кључне речи: *bona vacantia*, наследно право, држава као наследник, напуштена имовина, прекогранично наслеђивање

1. УВОД

Институт *bona vacantia*, иако стар колико и само наслеђивање, остаје правни феномен који измиче пажњи шире јавности и често се у стручној литератури помиње тек узгредно, као крајња могућност у одсуству законских или тестаментарних наследника. Његова суштина, прелазак имовине без власника у својину државе наизглед делује једноставно и лишено спорних аспеката. Међутим, у пракси овај институт отвара сложена питања која пресецају границе класичног приватног права, задирући у домен јавноправних овлашћења и заштите културног наслеђа. Правни системи савременог доба настоје да помире наслеђивање као индивидуално право са потребом државе да обезбеди правну сигурност и спречи да имовина остане без титулара. Управо у том преломном простору између приватног интереса и јавне сврхе развија се сложена правна природа *bona vacantia*. Дилеме око тога да ли држава у овом случају делује као наследник у цивилноправном смислу или као суверен који врши *ex lege* стицање, имају далекосежне последице, од расподеле средстава приоритетним јавним потребама до начина на који се штите права поверилаца и управља културно значајним добрима. Додатну сложеност уносе прекогранични случајеви наслеђивања, нарочито у условима глобализације и слободног кретања људи и капитала, када се поставља питање која држава има право да прибави напуштену имовину и по ком правном основу. Анализа ових питања није само теоријски изазов, већ и практична потреба, имајући у виду да правилно уређен институт *bona vacantia* доприноси правној сигурности, економској ефикасности и очувању друштвених вредности.

2. ПОЈАМ И ПРАВНА ПРИРОДА ИНСТИТУТА *BONA VACANTIA*

Институт *bona vacantia* је латинска реч која представља правни механизам којим се имовина без власника, у одсуству законских или тестаментарних наследника, преноси у својину државе. Најчешће се узима за

оставинске поступке у којима, након исцрпљивања свих наследних редова, имовина остаје без титулара (Sanek, Halim 2024: 219). Његова суштина почива на потреби да се обезбеди правна сигурност, спречи бескорисно пропадање добара и заштити јавни интерес. Корени овог института сежу у римско право, где је имовина без власника (*res nullius* или *hereditas iacens*) могла постати предмет државног присвајања, најчешће у корист фиска (*fiscus*) (Кеһое 2022: 44). Овим решењем је, поред заштите приватноправног поретка, обезбеђивано и јачање финансијске моћи државе. У модерним законодавствима *bona vacantia* се појављује као уређен и формализован институт, најчешће у оквиру Закона о наслеђивању или Закона о државној имовини. Његова савремена примена варира од система у којима држава наслеђује као последњи наследник у истој правној позицији као и физичка лица (*civil heir* концепт), до оних у којима се имовина прибавља *ex lege*, искључиво на основу државног суверенитета (Sanek, Halim, Salim et al. 2024: 134). Први приступ наглашава приватноправни карактер наслеђивања, док други истиче јавноправну природу и непосредан пренос права без класичног наследноправног следа. Граница између ова два приступа није увек јасна. У појединим државама, иако се формално примењује цивилноправни модел, држава ужива повлашћен положај, на пример, не одговара за дугове оставиоца у истом обиму као физички наследници. У другим системима, пак, јавноправни приступ подразумева да држава уопште не улази у наследноправни однос, већ се имовина сматра напуштеном и директно постаје део јавне својине (Albanese 2023). Оваква двострука природа *bona vacantia* чини га изузетно занимљивим за теоријску анализу, али и сложеним у примени. Са једне стране, потребно је поштовати основна начела наследног права и очувати интегритет приватноправног поретка, са друге, држава има обавезу да делује у јавном интересу и спречи да имовина остане без одржавања или да постане предмет незаконитог присвајања. Историјска еволуција овог института показује да је његова суштина увек била на раскршћу приватног и јавног права. Што се тиче Републике Србије, држава преузима улогу последњег законског наследника када смерни круг законских наследника буде исцрпљен. Према Закону о наслеђивању (члан 21. Закона), држава не може да одустане од наследства, нити се то право може оспорити. У пракси, суд обавештава потенцијалне наследнике путем огласа, о чему доноси решење. Оглас треба да обухвати два обавезна елемента, идентификационе податке о оставиоцу и позив свим потенцијалним наследницима да се јаве у року од годину дана од дана његовог објављивања. Поред ових обавезних елемената, могуће је унети и факултативни елемент, информацију о саставу заоставштине, уколико је она позната у тренутку доношења решења којим се наследници позивају путем огласа. Према Закону о ванпарничном поступку, путем огласа позивају се потенцијални наследници. Међутим, законске одредбе не искључују могућност да, поводом таквог огласа, оставинском суду или јавном бележнику коме је поверено спровођење оставинског поступка, информације доставе и лица која не истичу сопствена наследноправна потраживања. Таква лица могу пружити обавештења која би могла бити од значаја за идентификовање потенцијалних наследника, као и податке који омогућавају њихово проналажење. Тако, на пример, познаник оставиоца који нема намеру да тражи било шта из заоставштине, након увида у објављени оглас, може суду упутити обавештење да оставилац има унучад у иностранству, наводећи при том релевантне податке о њима. Начело истражности, као једно од водећих начела оставинског поступка, овлашћује оставински суд, односно јавног бележника коме је поступак поверен, да проверава и утврђује наведене информације. На основу тако прибављених података формира се поуздана чињенична и правни основ за доношење мериторне одлуке у конкретном предмету (Ђурђевић 2020: 11). Уколико се на оглас нико не пријави, држава преузима наслеђе, а у законским роковима стиче право својине (3 године за покретне и 10 за непокретне ствари). Ови процеси су релативно ретки у пракси, због ширег круга наследника и могућности распореда за живота, али њихово прописно регулисање обезбеђује правну сигурност и спречава ситуације у којима имовина остаје без власника. Додатно, право на потраживање наследства од стране потенцијалног наследника не застарева, одржавајући равнотежу између јавног и приватног интереса, не залазећи у правила о одржају. Уколико је оставинска расправа одржана, а наследник о истој није био обавештен, може потраживати наследство три године од момента када је сазнао за решење, а апсолутни рок је десет година. Накнадно откривени наследник нема право да од државе захтева предају заоставштине која јој је већ предата у својству последњег наследника (Бабић 2020: 113).

3. ПОСТУПАК СТИЦАЊА НАПУШТЕНЕ ИМОВИНЕ

Правни третман напуштене имовине представља једно од осетљивијих питања наследног права, јер у себи спаја приватноправне институте с елементима јавноправне интервенције. Основно полазиште у већини правних система јесте да имовина не може бити трајно без титулара својине. Уколико нема законитих или тестаментарних наследника, држава преузима улогу крајњег корисника, било као наследник *ex lege*, било као прималац јавне својине ван наследног поступка (Видић 2004: 434). У Републици Србији, ова материја је регулисана Законом о наслеђивању, који у члану 209. предвиђа да, уколико нема лица која могу или желе да

наследе, целокупна оставина прелази на уживање Републици Србији. Ово решење се надовезује на традицију југословенског законодавства, али истовремено задржава концепт својствен континенталном правном кругу, у којем држава наступа као последњи наследник. Поступак утврђивања напуштене имовине није аутоматски, неопходно је да суд у оставинском поступку, или јавни бележник као повереник суда, на основу доказаних чињеница (провере података из матичних књига, евиденција пребивалишта и других релевантних регистара), утврди да нема наследника и донесе решење којим имовина припада држави (Стојановић 2020: 47-48). У пракси, овај процес често траје дуже због потребе да се провере међународне базе података, посебно у случајевима када се претпоставља да је оставилац имао сроднике у иностранству. У старој и новијој научној мисли о наслеђивању постојала је двојака позиција о процесном механизму остваривања наследничког захтева. По једном становишту, будући да право на наслеђивање настаје *ipso iure* тренутком смрти оставиоца, питања остваривања и утврђивања тог права могла су се решавати и у оквиру оставинског поступка и накнадним судским средствима. По супротном становишту, које је временом постало доминантно у нашој теорији, очување правне сигурности и принцип стварне и правноснажне одлучности захтева да се спор о праву на наслеђивање, једном када оставинско решење постане правноснажно, третира искључиво парничним путем. Оставински поступак, из овог угла, има примарно доказно-производну и декларативну функцију, њиме се уређује ко су учесници у наследном правном односу и доноси мериторна одлука која обавезује стране које су у поступку учествовале. Међутим, због могућих процесних пропуса (нпр. неправилно позивање страна, недовољна истрага фактичког стања) или материјалноправних грешака (нпр. погрешна примена наследног реда), отвара се простор за правну корекцију одговорношћу парничног поступка. У пракси и у савременој доктрини то значи да заинтересовано лице које се појави након правноснажног решења или лице које оспорава мериторни исход оставинског поступка мора своје доказне тврдње изрећи кроз наследничку тужбу. Та тужба представља пуноправно парнично средство, њеним покретањем суд преиспитује материју права и чињенице у ширем доказном оквиру, а исход парнице може довести до укидања или измене последица претходног оставинског решења у односу на тужиоца. Овим решењем се, с једне стране, штити начело правне сигурности и правноснажности, а са друге, омогућава поправка евентуалних неправди насталих у оквиру оставинског поступка (Милетић 2021: 161). Након што држава постане титулар, њена овлашћења и обавезе регулишу се и другим прописима. Тако се, на пример, у погледу управљања и располагања стеченом имовином примењује Закон о јавној својини (Николић 2024: 154), док питања располагања новчаним средствима проистеклим из продаје те имовине регулишу прописани буџетски закони (Милошевић 2022: 1). У складу са чланом 222. Закона о наслеђивању Републике Србије, наследник сноси одговорност за дугове оставиоца до износа који одговара вредности наслеђене имовине. Вредност заоставштине утврђује се према њеном стању у тренутку смрти оставиоца, а сви наследници за њене обавезе одговарају пропорционално својим наследним деловима. Закон, међутим, предвиђа ситуације у којима се одговорност наследника може проширити и на његову сопствену имовину, уколико је за живота оставиоца од њега стекао одређена имовинска права или користи по другом правном основу. Наследник који је дао негативну наследничку изјаву, односно изјаву о одрицању од наслеђа, не сноси одговорност за оставочеве дугове. Уколико се наследник одрекне свог наследног дела у корист другог наследника, терет намирења дугова прелази на онога у чију корист је одрицање извршено (Чоловић 2020: 78). Једна од специфичности српског система јесте да држава, за разлику од физичких наследника, не одговара за дугове оставиоца изван вредности наслеђене имовине, чиме се јасно наглашава јавноправни карактер њеног наследноправног положаја (Бабић 2024: 676). Упоредноправно посматрано, српски модел се убрја у класичне „цивилноправне“ концепте, где држава, иако наследник, ипак пролази кроз формализован поступак утврђивања права. Ово се разликује од, на пример, англосаксонских система, у којима се имовина без наследника директно преноси у корист државне ризнице, без формалног признавања државе као наследника (Стојановић 2019: 369). Са становишта правне сигурности, важно је нагласити да је у Републици Србији установљен прецизан редослед корака који онемогућава да имовина буде преузета од стране државе уколико постоји и најудаљенији законити наследник. Ово решење штити права појединца, али истовремено омогућава држави да распореди имовину која би иначе остала без намене, чиме се остварује јавни интерес и спречава правна празнина у питању власништва.

4. *BONA VACANTIA* У ПРЕКОГРАНИЧНИМ ОСТАВИНСКИМ ПОСТУПЦИМА

Bona vacantia означава оставинску масу за коју није могуће утврдити законске или тестаментарне наследнике, нити постоје лица која би имала право на наслеђивање по било ком другом основу. У класичном континенталном праву ова ситуација се решава тако што држава, као *ultimus heres*, ступа у наследноправни положај умрлог, а у англосаксонском праву путем института *escheat* или *bona vacantia* имовина без

наследника прелази у државну својину без формалног проглашења државе наследником (Orth 2019: 905-906). У прекограничним оставинским поступцима, примена овог института добија додатну сложеност због судара различитих правних система, питања међународне надлежности, као и одређивања меродавног права. Уредба (ЕУ) бр. 650/2012 о наслеђивању у Европској Унији настоји да обезбеди правну сигурност у оваквим случајевима, предвиђајући начело јединства оставинске масе и одређивање једног меродавног права, обично права државе у којој је оставилац имао уобичајено место боравка у време смрти. Ипак, када се ради о имовини без наследника, национални прописи држава чланица и даље имају кључну улогу, јер питање *bona vacantia* није у потпуности хармонизовано на нивоу ЕУ. Европски законодавац је, доносећи ову регулативу, имао за циљ да омогући ефикасно и уједначено решавање прекограничних оставинских предмета. Посебно је предвиђено да се одлуке надлежних органа једне државе чланице аутоматски признају у осталим државама чланицама, без покретања додатних поступака. На тај начин настоји се спречити потреба да наследници воде више оставинских поступака у различитим државама у којима се налази имовина оставиоца, чиме се обезбеђује да се целокупна оставина решава у јединственом поступку. Ипак, Уредба не укида нити мења материјална правила наследног права која важе у државама чланицама. Питања као што су форма и садржина тестаментна, круг законских наследника или висина законског дела и даље се уређују националним прописима. У том смислу, Уредба представља процесни оквир који олакшава поступање у прекограничним случајевима, али не задира у суштинска правила наслеђивања (De Negri 2021: 5).

У пракси, прекогранични поступци који обухватају *bona vacantia* најчешће се јављају у две ситуације:

1. Оставинска маса у више држава - када оставилац има имовину у различитим државама и у једној од њих не постоје наследници, док у другој постоји редовно наслеђивање.
2. Страни држављанин без наследника - када лице умре у држави чији није држављанин, а нема наследника ни у држави држављанства ни у држави боравишта.

Прво питање које се у таквим случајевима јавља јесте, којој држави припада имовина без наследника? У континенталним системима, држава у којој се имовина налази има приоритетно право да је прибави као наследник последњег реда. С друге стране, у правима која следе англосаксонску традицију, непокретности без наследника припадају држави на чијој се територији налазе, док покретна имовина следи право боравка оставиоца (*mobilia sequuntur personam*), попут виђеног у случају *Smith v. Levesque (1923)* (Canlii 1923).

Иако Република Србија није чланица Европске уније, у пракси се релативно често појављују ситуације које подразумевају прекогранично наслеђивање. У таквим случајевима, одредбе Уредбе ЕУ о наслеђивању нису директно применљиве, већ се примена заснива на домаћим правилима међународног приватног права. Кључно питање у сваком спору са међународним елементом јесте одређивање надлежности суда и меродавног права. Према члану 30. Закона о међународном приватном праву Републике Србије, у оставинским стварима примењује се право државе чији је оставилац био држављанин у тренутку смрти. Овим решењем, као основни колизиони критеријум користи се држављанство, што представља различит приступ у односу на систем успостављен Уредбом (ЕУ) о наслеђивању, која се пре свега ослања на уобичајено место боравка оставиоца (De Negri 2021: 8). Уколико две државе истовремено полажу право на *bona vacantia*, долази до конфликта закона и могућег паралелног вођења поступака. Међународни приватноправни инструменти, укључујући и билатералне уговоре о правној помоћи, често садрже одредбе које настоје да спрече овакве ситуације, било кроз одређивање надлежности, било кроз признавање приоритета једне државе. У пракси наслеђивања у оквиру права држава чланица, могуће је да суд, на предлог једне од страна, одлучи да се не упушта у расправљање о делу оставине који се налази у трећој држави. Ова могућност постоји када се процени да одлука у том делу не би имала правно дејство, односно не би била призната или извршена у правном систему те државе. Такво поступање представља изузетак од начела јединственог разматрања целокупне оставинске масе, јер суд, иако задржава формалну надлежност, може да се уздржи од доношења одлуке у односу на имовину у иностранству. Овакво ограничење није обавезујуће природе, већ је препуштено процени суда у сваком појединачном случају (Knol Radoja 2019: 58-59). Савремени трендови показују појачан интерес за регулисање ових питања на међународном нивоу. Док је унутар ЕУ већ постигнут висок степен уједначавања у погледу надлежности и меродавног права за наслеђивање, институти попут *bona vacantia* остају дубоко укорени у националним правним традицијама и као такви изазивају бројне изазове у прекограничним случајевима. Управо зато, правна теорија и пракса препознају потребу за већом међудржавном сарадњом, разменом информација и успостављањем јасних правила о томе којој држави припада имовина без наследника у прекограничним оставинским поступцима.

5. ЗАКЉУЧАК

Питање наслеђивања у којима држава наступа као наследник или се ради о имовини без власника (*bona vacantia*) представљају сложен и истовремено изузетно важан сегмент савременог наследног права.

Историјски корени ових института сежу до римског права и средњовековних феудалних уређења, док савремени законски оквири у Републици Србији и другим земљама чувају њихов основни јавноправни карактер. У раду презентовано је да држава, иако формално наследник, пролази кроз уредно прописане процедуре утврђивања права, што обезбеђује легитимитет и транспарентност поступка. Истовремено, државно управљање и располагање стеченом имовином регулисано је посебним законским нормама, чиме се наглашава јавноправни аспект њеног наследног положаја и разликује од положаја физичких наследника.

Савремени прекогранични аспекти наслеђивања додатно компликују примену ових института, јер су различити правни системи, национална законодавства и међународноправни инструменти неретко у судару. У оквиру Европске уније, Уредба (ЕУ) бр. 650/2012 пружа механизме за усклађивање надлежности и меродавног права, али питање имовине без наследника остаје дубоко укорено у националним правним традицијама. Изазови настају и када две или више држава истовремено полажу право на *bona vacantia*, што захтева примену међународних приватноправних инструмената, билатералних уговора и принципа *lis pendens* како би се спречио паралелни вођени поступак и осигурала правна сигурност.

Питање *bona vacantia* и улога државе у наследном праву нису само формално-правна, већ и системска, јер се у њима огледа баланс између приватних и јавних интереса. Дубинско разумевање ових принципа и њихова рационална интеграција у правне оквире кључни су за ефикасно функционисање правосуђа, заштиту наследника и очување јавне својине, што овај институт чини изузетно значајним предметом академских анализа и законодавних иновација.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић, И. (2020). *Наследно право – приручник за припрему правосудног испита*, друго допуњено издање, Службени гласник, Београд
- Бабић, И. (2024). *Коментар Закона о наслеђивању и правила оставинског поступка са одабраном судском праксом и прилозима*, Службени гласник, Београд
- Видић, Ј. (2004). *Наслеђивање у Србији*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, вол. XXXVIII, бр. 2. том 1. Нови Сад
- Ђурђевић, Д. (2020). *Позивање наследника огласом и наследноправни положај државе у српском праву*, Право и привреда, вол. 58. бр. 4. Удружење правника у привреди Србије, Београд
- Закон о наслеђивању („Сл. Гласник РС“ бр. 46 од 4. новембра 1995, 101 од 17. октобра 2003 - УСРС, 6 од 22. јануара 2015.)
- Милетић, Б. (2021). *Незастаривост права на захтевање заоставштине*, Научно истраживачки пројекат - “Правни аспекти савремених друштвених кретања у Републици Србији“ - за период 01.01.2019. – 31.12.2021. године, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Правни факултет, Косовска Митровица
- Милошевић, К. (2022). *Буџетски поступак*, мастер рад, Универзитет у Нишу, Правни факултет, Ниш
- Николић, Љ. (2024). *Изазови имплементације регулативе о јавној својини у Србији*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, вол. 63. бр. 102. Ниш
- Стојановић, Н. (2019). *Има ли места реформи законског наслеђивања у праву Републике Србије?*, Зборник радова „Право и вриједности“, Источно Сарајево
- Стојановић, Н. (2020). *Поступак за расправљање заоставштине и претходно питање*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 88. год. LIX, Ниш
- Чоловић, В. (2020). *Стецај над имовином оставица (заоставштином) као облик личног стечаја*, Страни правни живот, год. LXIV, бр. 3. Институт за упоредно право, Београд
- Albanese, A. (2023). *The transmission of assets to the State: the different European models and the innovations in the Italian legal system*, Tribuna, Instituto de Derecho Iberoamericano, <https://idibe.org/tribuna/the-transmission-of-assets-to-the-state-the-different-european-models-and-the-innovations-in-the-italian-legal-system/> (02.08.2025.)
- Canlii (1923). Supreme Court of Canada, *Smith v. Levesque*, S.C.R. 578 <https://www.canlii.org/en/ca/scc/doc/1923/1923canlii42/1923canlii42.pdf> (07.08.2025.)
- De Negri, L. (2021). *Cross-border succession issues and the attempts of Serbian legislation to be harmonized with the European legislation on succession matters*, Pravo – teorija i praksa, No. 3. Univerzitet Privredna akademija, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad
- Kehoe, D.P. (2022). *Property rights over land and economic growth in the Roman Empire*, Law and Economic Performance in the Roman World, Vol. 44. Brill, DOI: https://doi.org/10.1163/9789004525139_003
- Knol Radoja, K. (2019). *Odstupanja od načela jedinstva nasljeđivanja u Uredbi EU-a o nasljeđivanju*, Pravni vjesnik god. 35 br. 2. Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurija Strossmayera, Osijek

- Orth, J. (2019). *Unclaimed personal property and the state's liability for accrued interest: a comparative lesson from the United States*, *Adelaide Law Review*, 40 (3), The University of Adelaide, Australia
- Sanek, S.K.A., & Halim, A.H. (2024). *Bibliometric Examination of "Bona Vacantia": Charting Patterns and Research Trends*, *Information Management and Business Review*, Vol. 16, No. 2. DOI:[10.22610/imbr.v16i2\(1\)S.3817](https://doi.org/10.22610/imbr.v16i2(1)S.3817)
- Sanek, S.K.A., Halim, A.H. Salim, W.N.M., & Nasrul, M.A. (2024). *Bona vacantia in west malaysia: issues and challenges*, *International Journal of Law, Government and Communication (IJLGC)*, Vol. 9. No. 36.